

TARJIMA JARAYONIDA EKVIVALENTLIK VA ADEKVATLIK MUAMMOLARI

Zulunova Mohidil Murodjon qizi

Andijon davlat chet tillari instituti, nemis tili kafedrası o`qtuvchisi

Annotatsiya:

Mazkur maqolada tarjima jarayonida ekvivalentlik va adekvatlik tushunchalarining mazmuni, ularning o'zaro farqi hamda tarjima sifatiga ta'siri tahlil qilinadi. Til va madaniyat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik, tarjimonning interpretatsiya jarayonidagi roli hamda semantik muvofiqlikni ta'minlash muammolari yoritiladi. Shuningdek, maqolada ekvivalentlikning turli darajalari va tarjimada adekvatlikning nazariy asoslari nemis va o'zbek tillari misolida ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlar: tarjima, ekvivalentlik, adekvatlik, tarjimon, semantika, pragmatika, kontekst, madaniyat.

Kirish

Tarjima nazariyasi tilshunoslikning muhim tarmoqlaridan biri bo'lib, u tillararo muloqotni ta'minlaydigan vosita sifatida nafaqat lingvistik, balki madaniy hodisani ham ifodalaydi. Tarjimaning asosiy maqsadi – manba tilidagi mazmunni maqsad tilida imkon qadar to'liq va aniq tarzda yetkazishdir. Shu jarayonda “ekvivalentlik” va “adekvatlik” tushunchalari tarjima sifatini belgilovchi asosiy mezonlardir.

Ekvivalentlik tushunchasi tarjimaning mazmunij jihatdan mos kelish darajasini bildirsa, adekvatlik esa manba matnning kommunikativ ta'sirini va funksional vazifasini saqlab qolishni nazarda tutadi. Tarjimon bu ikki omil o'rtasida muvozanatni topishi zarur, chunki semantik jihatdan to'liq mos tarjima har doim ham funksional jihatdan adekvat bo'lavermaydi.

Asosiy qism

1. Ekvivalentlik tushunchasi va uning darajalari

Ekvivalentlik (lot. *aequivalens* – teng qiymatli) tarjima jarayonida manba matnning maqsad tilidagi mazmunij va semantik jihatdan mosligini bildiradi. Tarjima nazariyasida bir necha darajadagi ekvivalentlik farqlanadi:

1. *Formal ekvivalentlik* – grammatik tuzilish va leksik birliklarning tashqi shaklini saqlashga intiladi.
2. *Semantik ekvivalentlik* – matnning ma'nosini to'liq va aniq ifodalashni ko'zlaydi.
3. *Pragmatik ekvivalentlik* – tarjimaning o'quvchi yoki auditoriyaga ta'sirini manba

matn bilan bir xil darajada yetkazishga qaratiladi.

Masalan, nemis tilidagi “Es regnet Bindfäden” iborasi soʻzma-soʻz “iqlar yogʻayapti” tarzida tarjima qilinsa, formal ekvivalent boʻladi, lekin semantik va pragmatik jihatdan “yomgʻir shiddat bilan yogʻayapti” shakli adekvatroq boʻladi.

2. Adekvatlik tushunchasi va uning xususiyatlari

Adekvatlik (lot. *adaequatus* – moslashtirilgan, muvofiq) ekvivalentlikdan kengroq tushuncha boʻlib, u tarjimada semantik, stilistik va funksional jihatlarning uygʻunligini taʼminlashni nazarda tutadi.

Adekvat tarjima nafaqat matnning maʼnosini, balki uning uslubini, ohangini, madaniy konnotatsiyasini ham toʻgʻri aks ettiradi.

Nemis tilidan oʻzbek tiliga badiiy asarlar tarjimasida adekvatlikni saqlash ayniqsa murakkab, chunki madaniyatlararo tafovutlar tarjimonni ijodiy yechim topishga majbur qiladi. Masalan, “Schwarzer Humor” iborasini “qora hazil” deb soʻzma-soʻz tarjima qilish mumkin, ammo oʻzbek oʻquvchisiga “achchiq hazil” shakli mazmun jihatdan adekvatroq taʼsir qiladi.

3. Tarjima jarayonida muvozanat muammosi

Koʻp hollarda tarjimon ekvivalentlik va adekvatlik oʻrtasida tanlov qilishi kerak boʻladi. Ilmiy matnlarda formal ekvivalentlik muhim boʻlsa, badiiy tarjimada adekvatlik ustunlik qiladi. Shu sababli tarjimon til birliklarini kontekstga moslashtirgan holda, manba matnning kommunikativ maqsadini saqlab qolishi kerak.

Bu jarayonda tarjimonning kompetensiyasi, madaniy bilimlari va ijodkorligi muhim rol oʻynaydi. Tarjimon matnni faqat soʻzlar yigʻindisi sifatida emas, balki madaniy mazmunli birlik sifatida idrok etishi lozim.

Xulosa

Tarjima jarayonida ekvivalentlik va adekvatlik muammolari tarjima sifatining asosiy koʻrsatkichlaridan biri hisoblanadi. Ularning oʻzaro nisbatini toʻgʻri aniqlash

tarjimonning tajribasi, tahliliy fikrlashi va madaniyatlararo tafakkuriga bog‘liq. Har qanday tarjimada asosiy maqsad – manba matn mazmunini to‘liq, to‘g‘ri va o‘quvchi uchun tushunarli shaklda yetkazishdir. Shuning uchun tarjimon ekvivalentlik va adekvatlikni uyg‘unlashtira olishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение. Москва: ЭТС, 2000.
2. Nida, E. Toward a Science of Translating. Leiden: E.J. Brill, 1964.
3. Catford, J.C. A Linguistic Theory of Translation. Oxford: OUP, 1965.
4. Шомаксудова Г. Tarjima nazariyasi asoslari. Toshkent: TDSHI, 2018.
5. Baker, M. In Other Words: A Coursebook on Translation. London: Routledge, 2011.